

“ORFOQRAFIYA QAYDALARI” VƏ AZƏRBAYCAN DİLÇİLİYİNİN BƏZİ PROBLEMLƏRİ

Aydın PAŞAYEV,
filologiya üzrə elmlər doktoru,
Esmira CƏFƏROVA,
filoloq

Açar sözlər: orfoqrafiya, orfoepiya, norma, fonetika, leksik və grammatik şəkilçilər, apelyativ, onimlər, Cavidşünas, Atabəylər və s.

Ключевые слова: орфография, орфоэпия, норма, фонетика, лексические и грамматические суффиксы, апеллятивы, онимы, Джавидовед, Атабеки.

Key words: orthography, orthoepy, norm, phonetics, lexical and grammatical suffixes, appellatives, onyms, history of Javids, Atabeks.

Bəlkə də, dünyanın heç bir ölkəsinde respublikamızda olduğu qədər dövlət dilinin müxtəlif problemləri haqqında fərman və ya sərəncamlar verilmir. Hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev cənablarının bu yaxınlarda “Dövlət dilinin saflığının qorunması” haqqında verdiyi fərman bir daha sübut edir ki, bu sahədə hələ bir çox problemlər mövcuddur.

Dil canlı orqanizmdir, daim inkişaf edib dəyişir. Riyazi dilçilik sübut edir ki, hər min ildən bir dildə olan sözlərin 15 faizi arxaikləşir, ondan daha çox yeni-yeni sözlər yaranır. Bu proses dilin orfoepik və orfoqrafik qaydalarına da təsir göstərir. Həmişə yeni “Orfoqrafiya qaydaları” və orfoqrafiya lügətlərinin yaradılmasına artan tələbat da dildə baş verən bu tarixi təkamül ilə əlaqədardır.

Dil mənsub olduğunu xalqın mövcud olduğunu təsdiq edən əsas göstəricilərdən biridir. Ulu babalarımız min illər boyu bu dili qoruyub-saxlamış və biza miras qoyub getmişlər. Vəzifəsindən, peşə və ixtisasından asılı olmayaraq hər bir şəxs müqəddəs nemət kimi onu sevməli, danişər və yazarkən orfoepiya və orfoqrafiya normalarına ciddi əməl etməlidir. Dil müəllimləri və bu sahədə çalışan alımlar isə dilimizin

keşiyində duran əsl fədailər olmalıdır.

“Orfoqrafiya qaydaları” mənsub olduğu dilin konstitusiyasıdır. Buna görə də hamı onun bütün müddəələrinə qayıq və tələbkarlıqla yanaşmalıdır. Lakin mövcud “Orfoqrafiya qaydaları”nda da bütün söz qruplarının yazılış və tələffüzü ilə əlaqədar bir çox problemlər öz əksini tapmir. Məsələn: 1. Müxtəlif cinsli qoşa sait və samitli, sonu eynicinsli qoşa samiti olan təkhecalı sözlərin yazılışı və tələffüzü; 2. Sonu q, k ilə bitən sözlərə saitlə başlayan şəkilçi artırılonda q-ğ və k-y əvəzlənməsinin baş vermesi; 3. Sonu k, t ilə bitən təkhecalı sözlərə saitlə başlayan şəkilçi artıranda dəyişikliyin olmaması, iki və çoxhecalı feillərdə isə t-d əvəzlənməsinin baş vermesi; 4. Bəzi sözlərdə n-m, ç-ş, c-j və s. əvəzlənməsinin baş vermesi və s.

Nümunelərdən göründüyü kimi, burada bir çox orfoqrafik normalar orfoepik normaların təsiri ilə yaranmışdır. Bunlardan başqa, bir çox ikihecalı milli və alınma isimlərə saitlə başlayan şəkilçilər artırılonda sözün son saitinin düşübüdüşməməsi məsələləri, feillərdə -ma2 inkar şəkilçisi indiki və qeyri-qatı gələcək zaman şəkilçiləri ilə işlənəndə a saitinin

düşməsi, -acaq2 qəti-gələcək zaman şəkilcisinin -aca2 (-yaca2) kimi işlənməsi, idı və inim hissəciklərinin şəkilçiləşməsi də orfoepik normaların təsiri ilə orfoqrafiyada sabitləşmişdir.

Məlumdu ki, mürakkəb isim, sıfat, zər夫 ve feyllərin, sıra sayları və köməkçi niq hissələrinin yazılışı, onlarda durgu işarələrin işlənməsi də "Orfoqrafiya qaydaları"nda öz əksini tapmalıdır. Çünkü bu qaydalardan orfoqrafiya lügətlərindən təkcə filoloq müttəxəssisər deyil, digər ixtisas sahibləri də geniş istifadə edirlər.

Burada toxunulan bəzi problemlər issa sərf elmi səciyyə dasyılır. Məsələn, "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lügəti"ndə "Lügətin quruluşu" adlı bölməsinin 15-ci maddəsində oxuyur: "Sifatın -raq/-rok; imtlı/-ümtl; -sov; -mträq və digər şəkilçilərin qoşulması ilə düzən azaltma (ağlımtıl, gədərək, göyümül, göyümsov, sarımatraq, uzunsov, yaşxıraq) və m, p, r ünsürlərinin köməyi ilə düzən coxaltıma dərəcəsi (qıpqrımızı, tərtəmiz, yamyışlı) lügətədə verilir" (1-10).

Azərbaycan dilçiliyində sıfətin dərəca şəkilçilərinin leksik və ya grammatik şəkilçi olmasının haqqında müxtəlif fikirlər olsa da, dərs vəsaitlərində onlar grammatik şəkilçilər kimi təqdim edilir. Lakin dərəca şəkilçili şifatların başlangıç formada olan söz kimi lügətə salınması bədən səbüt edir ki, lügətədə sıfətin dərəca şəkilçiləri leksik şəkilçi hesab edilmişdir.

Məlumdu ki, leksik şəkilçilər sözdə müyyən mənə çalarlığı yaradır, grammatik şəkilçilər isə cümlədə sözlər bir-birinə bağlayır. Əlbəttə, **qırımızı, qıpqrımızı və qırızmızı** sıfatlı leksik monalarına görə bir-birindən fərqlənir. Demək, bərəqləri yaradın da onun dərəca şəkilçiləridir. Sıfətin dərəca şəkilçiləri leksik şəkilçi hesab edilən feilin grammatik mənə şəkilçilər kimi müstəqil sözlər arasında əlaqə yaratmağa xidmət etmir. Sıfətlər özlərindən sonra

golon isimlər ilə ancə yanaşma əlaqəsində olur. Buna görə onlarda leksik şəkilçi adlandırılmasında dəha real olardı.

"Lügətin quruluşu"nda oxuyur: "16. Feili sıfətlərdən yalnız substantivləşmiş (isimleşmiş) sözlər lügətədə verilir (çalan, oxuyan)" (1 – 10). Əvvələn, grammatik şəkilçilər hesab edildiyi üçün feili sıfatlı şəkilçili sözlər orfoqrafiya lügətədə düşməməli idi. İkinci, F.de.Sössür göstərir ki, bütün sözlər dildə ümumi, nüfuzda isə fərdidir (2-47). Yani burada nümunə göstərilən **çalan və oxuyan** sözlərinin isimləşməsi ancəq mənə daxilində müyyənənlaşmış bilardı. Buna görə də, onlarda isimləşməsi bilinmir. Fərəz edək ki, bu feili sıfatlar şəxs anlayışı bildirdiyi üçün lügətə salınmışdır. Lügətdə əksini tapan, lakin şəxs anlayışı bildirmeyən acısidirici, qartlaşmış, qarşılımçı, qarışdırılmış, balanslaşdırılmış və s. onlarda sözün substantivləşməsindən səhhət belə gedə bilmez.

Mövcud "Orfoqrafiya qaydaları"nda əksini tapan bəzi normalar issa dərs vəsaitləri və ya lügətlərin hazırlanması zamanı nazara alınır. Məsələn, "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lügəti"ndə -istan4 dörd kür yazılan şəkilçi kimi göstərilir (1-14). S.Sadiqov, E.Nəcəfov və A.Əsədovun "Azərbaycan dili" dərs vəsaitində (2009) bu şəkilçi 4 (3 -47), TQDK-də qrup müəllif tərəfindən hazırlanmış "Azərbaycan dili" dərs vəsaitində issa 1 cür yazılan şəkilçi kimi verilir (5-103).

Faktlar göstərir ki, -stan 1 cür yazılan şəkilcidir. Saitlı qurtaran sözlərə artırılarda olduğu kimi, samitlı qurtaran sözlərdə işlənəndə issa onun əvvəlinə qaplı saatlırdan biri artırılır. Onda belə düşümük olarmı ki, bu şəkilçi 5 cür yazılan şəkilcidir!

"Orfoqrafiya qaydaları"nda əks olunmasında, bəvaxta qədər Azərbaycan dilində isə hazırlanan bütün dərs vəsaitlərində **-zad-, -xana-, -pərəst-, -pərvər-**,

-şunas-, -var-, -saz-, -dar-, -keş-, -ana (-yana) və s. leksik şəkilçilər olduğu göstərilmişdir. Lakin bir qrup müəllif tərəfindən hazırlanmış "Bitişik, yoxsa ayri?" (8) adlı sorğu lügətində isə bunlar mürakkəb sözlərin bir komponenti kimi təqdim edilmişdir: **gülparast, günəvar, xəyalpərvər, dostyana, zəhmətkeş, dəftərxana, diyarşuras, gülüştan, hadavard, piydan, nanacib** və s.

Bu vahidlər mənsub olduğu dildə leksik mənaya malik sözlərə də, dildizmədə müstaqil söz kimi işlənmədiyi üçün şəkilçi hesab edilməlidir. Bu cür fərqlər məktəblərin üçün hazırlanmış digər orfoqrafiya, orfoepiya və vərgü lügətlərində də mövcuddur.

Sir dəyiş ki, V.XI sinif şagirdləri üçün hazırlanmış "Azərbaycan dili" dərsliklərində verilən nazari məlumatları ali məktəblərə qəbul testlərində teləb olunan nazari biliklərə müqayisədə yox dərəcəsindədir. (Bu zaman marhum akademik Tofiq Hacıyevin vəfatından az əvvəl qəzet müšíbürrinə verdii müsahibəsində dediyi və qəzətdə bu müsahibənin başlığını çevrilmiş "Dil dörsliklərində Azərbaycan dilindən başqa, hor sey var" sözləri yada düşür. Lakin bu, başqa bir mövzudur). Ali məktəb qəbul olmaq istəyən, lakin hərlihə getməyə imkanı olmayanlar teləb olunan nazari bilikləri əldə etmek üçün müxtəlif dərs vəsaitlərindən, lügətlərdən istifadə edərək çəqinliyə yol verə bilerlər.

Bəllidir ki, 2013-cü ildə nəşr olunmuş "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lügəti"ndə Azərbaycan Respublikasının coğrafi və şəxs adları, dünən üzrə bəzi coğrafi və şəxs adları, idarə və təşkilat adları, dünən əlkələrinin pul vahidləri və s. şəhər olunmaqla 110 mündən yox söz vardır. Sözsüz ki, dildizmədə hələ də lügətə düşmənən bəzi ümumi sözlər mövcuddur: **insil, adət-ənənə, düppədüz, bayoqlan, xalçayuma, videoyun** və s. (Sonda bəzi nümunələr veriləcəkdir).

"Orfoqrafiya qaydaları"nın 38 böndindən 10-u dildizmədə ümumi və mürakkəb adları həsər edilmişdir. Lakin bunlar adı və digər şəkillər bütün xüsusi adların yazılış qaydalarını da əks etdirir.

"Orfoqrafiya qaydaları"nın 27-ci maddəsində göstərilir ki, com şəkilçili olmasından asılı olmayaq, bütün xüsusi isimlər böyük hərfə yazılır: **Hacı Qaralar, Nizamilar** (səh.17) və s. Amma çox tövüs kisi, xüsusi adları öyrənen onomastikanın bölmələrində biki olan etnonimlər və onlарın bir növü hesab edilən sülələ adları da kiçik hərfə yazılmışdır: **abaz-(lar), abbasi-(lar), adigej-(lar), aqçogunlu -(lar), arşaki -(lar), atabay -(lar), qaraqoyunlu -(lar), safaviç-(lar), şirvanşah -(lar)** və s. Halbuki dildə mövcud olan bütün com şəkilçili sülələ, tayfa, qəbilə və bər qrup ejadə sahibi olanların adlarının ilk hərfi böyük yazılır: **Qəznavilər, Baburlar, Afsarlar, Qacarlar, Xürrəmətər, Cələilər** və s.

Bu vaxta qədər dars vəsaitlərində -ç4, -li4, -şünas-, -ana (-yana, -yana) isim, sıfat və zər夫 dildən leksik şəkilçilər kimi təqdim edilmişdir. Bu şəkilçilər ümumi sözlərə artırıldığ kimi xüsusi isimlər, mürakkəb adları da artırılıb. Ümumi sözlər artırılarda onlar kiçik hərfə yazılır. Xüsusi adlardan düzələn adlar issa elmi əsərlərdə və matbuata müxtəlif şəkillərde yazılr: **Hegelci, millətçi, "Millət"ci (qəzet), Gəncəli, bəku, Azərbaycanlı, adəbiyyatşunas, Nizamişunas, dostyana, şairanə, Sabirana** (satırlar və ya danışmaq) və s.

Bu nümunelərdə ümumi sözlərdən düzələnlər, doğrudan da, eli ümumi bilidirlər. Xüsusi adlardan düzələnlər ümumi bilik anlayışı bildirsə də, xüsusi adlardan düzələnlər asanlıqla dərk edilir: "Şəhəri" sözü bütün dünən şəhərlərdə yaşayışları bildirir. "Azərbaycanlı" dedikdə issa ancəq Azərbaycanda yaşayınlar nəzərdə

tutulur. Dünyada bir Azərbaycan dövləti və milleti vardır. Dildə mənvişdən olan xüsusi adları öyrənən onomastika bu cür adları böyük hərfə yazırlar etnomimiklərin bir növü hesab edir. Ona görə də, bu adların da böyük hərfə yazılması məqsəd-uyundur.

Dildə ümumi sözlərdən düzələn çoxlu xüsusi adlar vardır: **azad - Azad, intiqam - İntiqam, ləsə - Ləsə** və s. Elə ümumi sözlərə vardır ki, onlar xüsusi adlardan yaranmışdır: **vəzgəl - Fok Sal** (XVII əsr ingiliz kapitalistinin adı və soyadından), **xuliqan - Xuliqen** (İsveç vətəndəsinin adından), **rentgen - Rentgen** (Alman aliminin adından) və s. Tasadüf deyildir ki, lügətdə xüsusi adlar və yaranan **dizel, fren, qalife, mauzer** kimi ümumi sözlər çıxdır.

Həzirdə dilişimizdə **Axundöşünas** alım, Bakılı soydaşlarının, **Aslanovçular**, **Füzuliyanı şeirlər, Sabirana** danışmaq və s. kimi sərbəst söz birləşmələri də vardır ki, birinci tərafları xüsusi adlardan düzəlsə də, hansı, necə, nə cür suallarına cavab verir və cümlədə təyin, zərflik olub. Lakin bu adların ilk hərfinin böyük və kiçik yazılıması haqqında heç bir yerdə malumat yoxlamışdır.

Orfoqrafiya lügətində füyuzat, füyuzatçılar, füzül, füzülişünas, mollaşrasreddinçi, mollaşrasreddinşinas kimi sözlər də vardır. Əvvələn, dilişimizdə "füyuzat" və "füzül" söz və terminləri yoxdur. Çünki "füyuzat" ərəbcə "feyz" sözündən olub, "faydarlar, xeyirlər, bərəkatlar, nemətlər" mənasında işlənilir. "Füzül" da ərəbcə **həddini bilməyən, yersiz danışan, uzun, naqqal** deməkdir (6-206).

Nümunalardan görünür ki, "füyuzat" və "füzül" ümumi sözlərdən leksik yolla əvvəl "Füyuzat" və "Füzüli" xüsusi adları, sonra isə bu adlardan "Füyuzat"çı və "Füzülişünas" sözləri yaranmışdır. Bu

adalar leksik şəkilçilərdən düzəlsə də, böyük hərfə yazuşla da, sənət sahəsinin adını bildirir. Balidir ki, -q4-, -şüns leksik şəkilçiləri tətümü və xüsusi sözlərdən peşə-sənət mənəni sözlər yaradır ("Mollanəsreddin"çı, **gözəçəti, hüquqşunas, Cavidşunas** və s.). Əslində onomasistikada sübut olunmuşdur ki, morfoloji yolla yaranan xüsusi ad yoxdur. "Mollanəsreddin"nın əsasında duran "Molla Nəsreddin" özü də ümumi sözlərdən yaranmışdır (İlk dini məktəblərdə tələbələr müəllimlər "maulana" – "mənim ağam" deyə mifracət edirmişlər. Sonralar bu söz "Mövlana". XVIII əsrde isə "molla" və nəhayət, "mülliim" şəklində düşməndür. "Nəsreddin" adı isə ərəbcə "dinin zəfəri" deməkdir. 6). Demək, bu antroponimden leksik yolla "Molla Nəsreddin" jurnal adı yaranmışdır. "Mollanəsreddin"çı isə artıq insan anlayışı yox, jurnal adı ilə bağlıdır. Eyni sözləri lügətdə olan **axundöşünas, cavidşunas, qorquşunas, nizamişunas, vaqifşunas** və s. adalar haqqında da söylemək olar.

Onomastikaya görə, çoxmənali sözlər olan onomimlərin əsasın üç mənə yükü vardır: 1. Adə qədər apelyativ mənəsi (Yeni "Axundov" adının əsasında - "axund" ümumi sözü durur); 2. Onomastik mənəsi isə soyadı bildirməsidir; 3. Soyadı bildirməsindən sonraiki mənəsi "Axundöşünas" isə alının öyrəndiyi sahənin adını bildirməsidir. Axundov bağı, Axundov kitabxanası birləşmələrində olan "Axundov" soyadının sonrakı mənənləri ilə əlaqədardır.

Bunlardan başqa, Bakı (hara?) – Bakıdakı (hansı?), Afiq (kim?) – Afiqdakı (hansı?), Elçin (kim?) – Elçin kimi (neca?) – sənətkar, Koroğlu (kim?) – Koroğlu kimi (neca?) – vuruşmaq, Vürgün (kim?) – Vürgün bağı (hara?) – Vürgün heykəli (nə?) – Vürgün heykəlinə qədar

(nə qədər?) qaçmaq, Ümiddən (kimdən?) – Ümiddən sonra (no vaxt?) gəlmək kimi birləşmələrindəki xüsusi adların yazılışı haqqında da bu vaxta qədər ham "Orfoqrafiya qaydaları"nda, ham də dörsliklərdə bir məlumat yoxdur. Çünki bu adlar işləndikləri leksik şəkilçilər və qoşmaların tasısı ilə suallarını dayışdır sıfat və müxtəlif zərflik vəzifisində işlənədə, öz xüsusi addığını qoruyub saxlayır. Bu adların sıfatı, təyin və ya zərflik kimi işlənməsi isə onların addan sonrakı mənənləri ilə əlaqədardır.

Azərbaycan dilində soyadları və adları da hansı sualına cavab verib təyin kimi işlənə bilir. Bu, on cənə addaş və familiyadən şəxslərin forqləndirilməsi zamanı baş verir. Məsələn, diaqə zamanı I şəxs, "Elçin" imtahandala əlaqədardır" deyəndə II şəxs soruşur: "Hansi Elçin?". I şəxs cavab verir: "Məmmədov Elçin" və ya "Afiq oğlu Elçin". Hansı sualına cavab verənətən isə soyadını kiçik hərfə yazuşmaq olmaz. Çünki bu, onların addan sonrakı – sintaktik vəzifəsi ilə əlaqədardır.

Bütün deyilənləri nəzərə alaraq göstər biliirki bu vaxta qədər kiçik hərfələr yazuşan **mollanəsreddinçilar, füyuzatçilar, mılletçilər** kimi sözlərin də "Molla Nəsreddin"çilar, "Füyuzat"çilar, "Milət"çilar" kimi böyük hərfə yazuşması dəhədən qəşqəsədən müvafiqdir.

"Orfoqrafiya qaydaları"nın 28-ci maddəsində oxuyurur: "Badij əsərlərdə heyvanlara verilən xüsusi adların və allegorik əsərlərdə surə kimi işlədilən heyvan və cansız əşyaların adlarının birinci hərfi böyük yazuş: Bozdər, Qurat, Məstan, "Tülkü və Qarqa" və s." (səh. 17).

Magar real hayatı heyvanların xüsusi adlarından istifadə olunmur? Odur ki, bura real heyətə işlənən Pələng, Toplan, Bobir (it), Xina, Nazlı, Ala (inqək), Məstan, Xor-xor, Qara (pişik), Ağat, Qar-

tal, Yorğa (at), sirkədə "işləyən" bütün heyvan və quşların adları da bura eləva olunısaydı, bu bənd reallığı dəha düzgün eftirdir.

"Orfoqrafiya qaydaları"nda öz akini tapmayan onomastika sahələri bunlardır:

1. Planetonimlər (sərma cisimlərin adları): Ay, Güneş, Dan ulduzu, Yedigardas və s.; Ay səthindəki orazi adları: Pifaqor, Nasreddin, Ulubay və s.

2. Xrematonişm (maddi mədəniyyət əşyalarının adları): Misri qılınc, Aynalı, Kalaşnikov avtomati (silah adları), "Şah", "Top" (almaz adları), muzeylərdə saxlanılan eksponatlar: S. Vurğunun qələmi, H. Aslanovan kiteli – hərbi pençəyi, İbrahim xanın köynəyi, S. Rəhimovun əlyazması, Gültəkin abidası (dəş kitabə) və s.

3. Fitonimlər (müxtəlif gül, meyvə, torəvəz, dənlə bitgilər və s. adları): "Azərbaycan", "Saritəl", Cırhacı (alma), Göycə soltanı, Gilası alça, Albuxara (alça və gavalı), Sabirabad qarğısı, Güneyevaz, Carco qovunu (qarçıp və yemis), Abasbəyli, Ağagörməz, Zöhra (armud), Arzu, Şərq, Cəfəri, Qaraqulçug (buğda və arpa), Ənərbəbu, Sədri, Sabran (dütüy), Göçyənar, Şahnar (nar), Ağşanı, Sarıgilə, Təbrizi (üzüm), Yapon xurması, Lənkəran çayı, Gədəbəy kartofu, Hövşən söğən və s.

Azərbaycanda 200-ə qədər təkə üzüm sortu vardır. Hazırda müxtəlif matbuat şəhiflərində Cırhacı dörd cür yaxılır. Aydın Paşayevin "Üzüm adları" adlı məqaləsində ("Kənd hayatı" jurnalı, 1990, N 9, səh. 37) təkə üzüm adlarının "Adları düzgün yazuş" adlı məqaləsində (məqaləyə hörmətli akademik Ağamusa Axundov mürşüb rəy də yoxzmışdır) isə müxtəlif şəkilçilər yazuş meyva adlarının orfoqrafiyasından bahs etmişdir ("Kənd hayatı" jurnalı, 1991, N 5, səh. 43-44).

4. Marka adları (hər hansı müəssisənin və ya ustanın satış üçün

hazırladığı məhsulun yazılı və şifahi nişanı və adı): Bütün sonay, ərzəq, təsərrüfat və s. mağazalarında satılan məhsulların markası və adı vardır: Şəki çörəyi, Holland (pendir), "İsmayılli" (kasnık), "Doktor" (kolbas), "Romaska" (qaymaq), "Fransa" (duxu), "Moskva" (fotoşəparat) və s.

5. **İdeonimlər** (insan ideyasının məhsulu olaraq yaranan əsərlərin adlarını öyrənir). Onların aşağıdakı növlerini göstərmək olar: 1. Bədi və elmi əsərlərin və fosil, başlıq, mövzü və s. adları; 2. Müqəm, mahni və rəqs havalarının adları (mətbuatda, elmi və bədii əsərlərdə bunların adları çox müxtəlif şəkildə yazıılır); 3. Rəssam və hekəltəraşların yaratdığı əsər adları; 4. Qəzət, jurnal və nəşriyyat adları və s.

Bu vaxta qədər onomastikanın ancaq toponomik və antroponomikə adlanan kateqoriyaları geniş tədqiq olunmuşdur. Mərhum professor Musa Adilov və Aydin Paşayev "Azərbaycan onomastikası. İzahlı terminoloji lügəti"ndə (4) nümunələrlə 2000-dən çox termin izah olunmuşdur. Bu nümunələrdən istifadə və üümüniləşdirme yolu ilə bir çox mübahisəli məsələləri onomastik terminləri dəqiqləşdirmək olar.

Bütün bu deyilənlər həm apelativ, həm də onomastik vahidlərin ortografiyası ilə əlaqədardır. Bu baxımdan "Ortoqrafiya qaydaları" və Azərbaycan dilçiliyinin qarşısında müühün vəzifələr durur.

Lügətlərə düşməyən bəzi sözlər: açıqixma, açıqçixmaq, acılatdırma, acılatdırmaq, adam-madam, adət-snəna, agionim, ağaclatma, ağaclatmaq, ağaclatdırma, ağaclatdırmaq, ağalm, ağırlatdırma, ağırlatdırmaq, ağırtarpanma, ağırtarpanmək, aqlaqla, ağlar-güləyan, ahilə, axşamüstü, alaüz, antimikrob, bayoğan, codqas, codqashı, coşqu, cüt-tərkibli, cırılı-cıraklı, dağşağı, dəngabas, döyüla-döyüle, düppədüz, düzə-düzə, aleyə-aleyə, əlopdu, əlyeri, fığarıra, filo-

loq-alim, filoloq-dramaturq, filoloq-sair, filoloq-yazıcı, fitonim, fitonimci, gələ-gələ, gətirə-gətirə, gic-gicə, gira-gire, gőbekkəsdi, götürə-götürə, gültatma (toyda), gümüşbədən, gümüşşəq, həllolunan, xalaslaş姜, xalçatımızləmə, xalçatımızlıyən, xalçayuma, xalçayuyan, ibnə, insial, izburaxmaç izi-tozu, kadirxəma, kağızyılən, kapitalpoylusu, karixa-karixa, karix-dira-karixdira, kartofsatən, keçənay, keçənaydakı, keçənaykı, keçənəhəftə, keçənəhfədəki, keçənəhfətki, kəlbunyz, kənd-kənd, kərənəydüzəldən, kəsə-kəsə, kəsər-kəsəməz, kurmə, kiriyo-kiriyo, kişnəyə-kışnəyə, klarnetdüzəldən, korlatdırmaq, köçürü-köçürü, qangötürmə, qardaşnəvəsi, qeyl-qal, qeyri-demokratik, qeyri-etik, qeyri-demokratik, qısilma, qısimaq, qızbəyndə, qızqıçırma, hizum-suz-lizumsuz, məkkəgülü, milli-etiñik, mətalıqarın, nəhərçəgi, nişantaşdı, onmolq, övkələmə, övkələmək, övkələmə, övkələmək, övkələtmə, övkələtmək, övkələtdir, övkələtdirmə, övkələtdirmək, pazıbas, potabaş, potaçarın, pəsədonim, pəsədoantropomin, pəsədoonomastika, pəsədotopomin, potuq, pölkükəmək, rüşvətalan, sağa-sola, sancılama, sözgötürən, subnasraz, sulu-sulu, südəqanlı, südsüzən, sūra-sūra, sūza-sūza, süzgünbaxışlı, şəlbüg, şərqşinas-alım, şərqşinas-dilçil, şərqşinas-sair, sısbıq, teleçülla, teonim, tezaçan, tezsəolan, təxəllişinənas, təxəllişinənəş, titulatura, toparlama, toporlaməq, toparlanma, toparlanmaq, toparlatma, toparlatmaq, toparlatdırmaq, toplam, tozsoranlama, tozsoranlaməq, tozsoranınam, tozsoranınamq, tozsoranılatma, tozsoranılatmaq, tozsoranılatdırma, tozsoranılatdırmaq, tütkedüzdələn, usaqutma, ümumvətəndəş, üşşənnək, videooyun, vəryinqid, yır-yırış, yögünbağırsaq, yolağzı, yola-yola, yolavermez, yolbaşı, yumşarla-yumşarla, yumbalana-yumbalana, zağarlanma, zağarlanmaq, zippildama, zippildamaq, zippildatma, zippildatmaq, zorba-zorba, zırpi-zırpi və s.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin ortoqrafiya lügəti. "Şəhər-Qərb". Bakı, 2013.
2. Ferdinand de Sossur. Trudi po yazkozaniyi. "Progres". M.1977.

3. Ş.Sadigov, E.Nacsov və A.Əsədov. Azərbaycan dili. Dərs vəsaiti. Bakı, 2009.

4. Musa Adilov, Aydin Paşayev. Azərbaycan onomastikası. İzahlı terminoloji lügəti. Bakı, 2005.

5. Azərbaycan dili. Dərs vəsaiti. TQDK. Bakı, 2010.

6. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərab və fars sözləri lügəti. I və II c. "Şəhər-Qərb". Bakı, 2005.

7. Aydin Paşayev. Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisinin bəzi problemləri. Bakı, 2012.

8. Lətif Kərimli, Məsud Mahmudov, Cəmaləddin Rəhimov. Bütisik, yoxsa ayrı? "Nurlan". Bakı – 2004.

XÜLASƏ**"Ortoqrafiya qaydaları" və Azərbaycan dilçiliyinin bəzi problemləri**

Məqalədə lügət tərkibində mövcud olan bir çox söz qruplarının yazılışı "Ortoqrafiya qaydaları"nda tam əks olunmaması, bu qayda-

ların bəzi dərs vəsaitlərində nəzərə alınmaması və nümunələrlə bu çatışmazlığın aradan qaldırılmış haqqında mülahizələr söylənməsidir.

РЕЗЮМЕ

"Правила орографии" и некоторые проблемы албано-азербайджанской лингвистики

В статье указаны соображения о не вполне отображенном в «Правилах орографии» формах письма большинства групп слов, имеющихся в словарном составе, не упоминавшихся в некоторых учебных пособиях и устранении этих недостатков примерами.

SUMMARY

"Orthography rules" and certain issues of Azerbaijan linguistics

The articles describes observations that the "Orthography rules" does not fully reflect the forms of writing of most words groups that are in the vocabulary, as well as the fact that these rules are not mentioned in some textbooks and it was given examples to eliminate these problems.